

erősítette birtokaiban,²⁸⁰ fiát pedig — aki minden bizonnyal a Pécs nemből származó feleségétől²⁸¹ született — IV. László király udvarában (*in curia Ladislaui regis*) ölték meg. Ez utóbbi eset részletei, sajnos, nem ismertek, mert IV. László ezzel kapcsolatosan kiállított oklevele csak szűkszavú említésben maradt ránk.²⁸²

Bármily szegényesek ismereteink a királynéi lovagokról, az megállapítható, hogy a négy személy közül kettő esetében legalábbis gyanítható az idegen eredet, Péter fia Miklós esetében nem merül fel ez a lehetőség a név alapján, vesei del, Bertalan viszont bizonyosan magyar honos volt. Bár kivétel nélkül mindgyilkuk kapott királyi vagy királynéi birtokadományt, a lovagok nem tartoztak a nagy „gyűjtők”²⁸³ közé, még vesei Bertalan özvegye is a szegénysége miatt volt kénytelen férje halála után egy birtoktól megválni.²⁸⁴ Az idegen eredetű lovagok, meglehet, azért nem szenteltek figyelmet magyarországi javaik gyarapításának, amiért Galternus: nem telepedtek le véglegesen Magyarországon, hanem idővel távoztak.

Lényegesen eltérő kép tárul elénk a királynéi ifjakra vonatkozó adataink áttekintése révén. Forrásaink ez esetben sem kápráztathatnak el bennünket bőségükkel, mindazonáltal a csoport néhány jellegzetesnek tűnő vonása megrajzolható. Az 1285. évi tatár betörés idején Izabella királyné báróival, udvarának ifjaival (*iuribus domus nostre*) és a budai polgárokkal együtt a budai vába zátközött be, így nyilvánívaló — ami egyébként is sejtető volt —, hogy az udvari ifjak rendszerint úrnőjük környezetében tartózkodtak. Az udvarból azonban, miként az Anjou-korban is, esetenként elszórták őket úrnőjük parancsának teljesítése. Vörösnék mondott Péter királynéi ifjú a Nyúl-szigeti apácaikat iktatta be az Izabella királynétől kapott Esztergom megyei földék birtokába.²⁸⁵ Ákos nembeli bella királynétől kapott Esztergom megyei földék birtokába.²⁸⁶ Ákos nembeli Kustán fia István — szintén Izabella udvari embere (*iuribus domus nostre*) — pedig köveségbe ment a királyné megbízásából.²⁸⁷ Ez utóbbi adat bátorítja azt a feltevést, hogy az a „magyarországi Olasz Kozma” (*Cosma Lombardi de Ungaria*), aki 1290-ben Izabella királyné követségként (*nuncios et familiaris Isabelle regine Ungarie*) járt Itáliában,²⁸⁸ szintén egyike lehetett az udvari ifjaknak. A lovagokhoz hasonlóan az udvari ifjak is gyakran részesültek birtokadományban. Mérai Gyula fia Mihály a Sáros megyei Szilvát,²⁸⁹ a már többször emlegetett Bágyon fia Kozma kamaramester és fonói rokonsága Átadót és Büssüt,²⁹⁰ Tamás

váci püspök testvérei, Kristóf, János ispán visegrádi várnagy és István — hármán királynéi ifjak (*iuribus nostri*) — pedig a Somogy megyei két Vél falut, valamint a Szalacs melletti Pért (*villam nostram Peerl ville Zoloch cor el vicinam*),²⁹¹ Ákos nembeli István a somogyi Egrest nyerte el,²⁹² míg Eht pán fia Elhellős mester — a többiekhez hasonlóan Izabella udvari ifja — s IV. László engedélyezte, hogy a ferenccsek közé beáll, örökös nélkül földjét királyi adomány módján birtokolja.²⁹³ Mérai Mihály esetében e mánylvelel eljárja, hogy a birtokot a királynéi ifjú már korábban is a ke. totta használatára (*ad usumfructum eiusdem, ut eo uteretur et frueretur*), lán nem túl messze ennek az egy adomnak az alapján felvevni, hogy ez leh udvari emberek javadalmasának — legalábbis az egyik — módja.

Az eddig szóba került királynéi ifjak egytől egyig IV. László feles Izabellának a szolgálataiban állottak, bizonyos azonban, hogy ezek jelenté csak az ő udvarára volt jellemző. 1286-ban Erzsébet özvegy királyné c tesz említést János mesterről saját udvari ifjaként (*iuribus domus nostre*).²⁹⁴ tovább is bővíthető, hiszen az a Vörös Péter, akivel Izabella udvari ifjai már találkoztunk, a királyné egy másik oklevelében mint a királyné sze (*serviens*) került elő.²⁹⁵ A szerviens Péter és a királynéi ifjú Vörös Péter két nül azonos személy, hiszen az előbbi megjelölés azon ügyben kő *mandatum*ban szerepel, amelynek *privilegiális* királynéi ifjunak mondja Ez viszont azt teszi lehetővé, hogy a királynéi ifjak közé számítsul berencesi Buda fia Miklóst, akit Jolánta királyné nevez egyik oklevelében szerviensének (*nostrer serviens*).²⁹⁷ (Miklós egyébként éppúgy birtokba ikt járt el, mint Péter.) Mária királyné szerviensként (*serviens domine regin királynéi ifjuktól kezdte meg pályafutását Túrje nembeli (szentiróti) Den*

280 1270: Apponyi I. 13–14.

281 1308: Apponyi I. 42.

282 1294: Apponyi I. 149.

283 Vö. Szűcs J.: Az utolsó Árpádok 15.

284 1294: Apponyi I. 149.

285 1285: CD VII/2. 109–111.

286 1275: BTOE I. 148.

287 1290: DF 254 714.

288 1290: MEDEA I. 73, 74. — Kozma évekig Itáliában maradt — ahol Martelli Károly szolgálataiba lé-

289 1282: RA II/2–3. 290.

290 1284: HO VI. 306–308. és CD V/3. 216–219.

291 1282: RA II/2–3. 290.

292 1282: RA II/2–3. 290.

293 1282: RA II/2–3. 290.

294 1282: RA II/2–3. 290.

295 1286: CDCr VI. 573.

296 1275: BTOE I. 146.

297 1226: ADO VI. 432–433.

298 1270: CDCr V. 538.

299 1270: CDCr V. 538.

300 1318: Szemere cs. lt. Elenchus, idézi Gyöffy Gy.: Történelmi földrajz I. 122–123., vö. még

266 087.

267 087.

268 087.

269 087.

270 087.

271 087.

272 087.

273 087.

274 087.

275 087.

276 087.

277 087.

278 087.

279 087.

280 087.

281 087.

282 087.

283 087.

284 087.

285 087.

286 087.

287 087.

288 087.

289 087.

290 087.

291 087.

292 087.

293 087.

294 087.

295 087.

296 087.

297 087.

298 087.

299 087.

300 087.

rállynei udvarban viszont nyilván nem volt független attól, hogy testvérük viselte a királlynei kancellárságot.³⁰¹ Semmi sem utal arra, hogy az Izabella itáliai köveként megismert Kozma előkelő rokonsággal dicsekedhetett volna: a vele kapcsolatban felhívó „Olasz” (*Lombardi*) kifejezés inkább azt sejteti, hogy vagy Izabella eredeti, a királlynéval Nápolyból érkező kíséretének volt a tagja — ez esetben, a lovagokhoz hasonlóan, az udvari ifjak körében is kimutatható az „idegenek” jelenléte — vagy a magyarországi „olaszok” (*Latini*)³⁰² egyike lehetett. Ez utóbbi feltételezés mellett hozható fel, hogy más alkalmakkor is igazolható a királlynek kapcsolata például az esztergomi latinokkal: IV. Béla hitvese, Mária a velencei származású Archinus kamaraispán fiának keresztanyaságát vállalta el,³⁰³ a már özvegy Izabella érdekében pedig egy másik esztergomi polgár, Godinus (*Sonáinus de Strigonia*) bonyolított le egy kereskedelmi ügyletet.³⁰⁴

Az az említett elképzelés, mely az udvari ifjakat olyan harcosoknak tekintti, akiket még nem ütöttek lovaggá, meglehet, hogy megállya a helyét az országból Nápolyból érkezett francia eredetű Anjou Károly és fia, Lajos udvara esetében, az Árpád-kor vonatkozásában viszont kételemek férhetnek hozzá. Igaz ugyan, hogy Anonymus híradása az „Attila király városa” mellett mulatozásról — amikor is „Magyarország vitézei (*militis*) ... verteztet harci menüikön tilve pajzsokkal meg lánczával nagy tornát vívtak ... az ifjak (*iuuenis*) pedig pogány szokás szerint ifas-nyilas játékok játszottak”³⁰⁵ — pompásan egybe vágná látszik ezzel, csak hogy erős a gyanú, hogy a Névtelen ez alkalommal nem saját korának viszonyait vetítette vissza a honfoglalás korába, amint az egyébként szokása volt, hanem inkább irodalmi élményeiből merítette az ötletet.³⁰⁶ Az sem tagadható, hogy a lovagi kultúra, s kiválképp annak a hadviseléssel közvetlenül összefüggő elemei, illetve egyes külsőségei, jelen voltak az Árpádok királlyaságában,³⁰⁷ ám az mégis csak meggondolásra késztet, hogy 1264-ben a lovagi tornák egyik váltaja minden jel szerint teljesen ismeretlen volt a magyar udvar és az előkelők előtt. Ez kényszerűen vezetett akkor, amikor IV. Béla fia, Béla herceg átvette jövendőbelijét II. Ottokár cseh királlytól.³⁰⁸ Ilyen viszonyok között aligha számolhatunk azzal, hogy az „udvari ifjak” sajátos elnevezésének magyarázatát — szerepeljenek azok akár a király, akár a királlyné udvarában — a lovaggá avatás hiányában keressük. Már inkább gondolhatunk talán arra, hogy az „ifjú” (*iuuenis*) kifejezés alkalmazása azzal a gondolatkörrrel hozható kapcsolatba, mely a legvilágosabban az

Intelmekben jut kifejezésre. Ennek a tanácsról szóló fejezetében olvashatjuk: „az ifjakkal (*iuuenibus*) és a kevésbé bölcsekkel ne tanácsolj, ne is kénj tőlük tanácsot, csak a gyűftés vénenitől (*senioribus*), kiknek koruk és bölcsességük miatt megfélel a feladat”³⁰⁹ Arról, hogy az irodalmi szöveg ez esetben sokkal szorosabb kapcsolatban áll a valósággal, mint Anonymus már idézett passzusa, meggyőzően tanúsodik, hogy Szent István törvényei történetesen a *senatus* kifejezést alkalmazza a királyi tanácsra.³¹⁰ Márpedig ebben az intézményben azok a személyek kaptak helyet, akiket később *prélát* és *barones* néven emlegethettek forrásaink, azaz az egyházi és világi bárók. Szempontunkból ez azért bír nagy jelentőséggel, mert a királyi és királlynei ifjak helyzetét éppen az jellemzi a leginkább, hogy ők anélkül tartoztak az uralkodó, illetve felesége udvarához, hogy ott bárói tisztséget viseltek volna. Azt, hogy a *iuuenis* kifejezés sokkal inkább az udvarhoz tartozással van kapcsolatban, semmint a lovaggá avatással, sajátos módon erősíti meg egy olyan adat, mely nem a királyi vagy királlynei, hanem egy előkelő magánbirtokos háznapévre vonatkozik. 1280-ban Mojs királlynei tárnokmester Fekete (*Fekelher*) nevű birtokát szerviense (*serviens noster*), orosz (*de Wruzij*) János fia András ispán fiának, Mihállynak adományozta, akit egyfelől *iuuenis nosternek* mond, másfelől elárulja róla, hogy „gyermekkora óta a hűség és az odaadás teljes buzgalmaival folytonosan házuinkban tartózkodva nekünk és hitvesünknek dicsegetesen szolgált” (*a tempore puericie sue cum omni fidelitatis deuotionisque studio continue existeret in domo nostra, nobis et domine consortis nostre laudabiliter seruisset*).³¹¹ Az apa tehát Mojs szerviense, a fiú pedig „ifja” volt: a *serviens* és *iuuenis* kifejezések itt feltűnő megkülönböztetése aligha tartható másnak, mint a királyi(nej) udvarban alkalmazott *baro-iuuenis* fogalomról pontos túlközlődésének.

Ha viszont az „ifjú” bárói méltóságra emelkedett, mint a királyi udvar ifjai közül Csák nembeli (dobóc) Péter fia Mihály,³¹² vagy Hahót nembeli Buzád fia Atyusz,³¹³ akkor többé nem szerepel udvari ifjúként. A királlynei ifjak esetében erre nem hozható fel egyértelmű példa, legfeljebb akkor, ha az 1285-ben említett Ehellős fia Ehellős királlynei ifjú azonos személy Izabella királlyné 1290. éviasztalnokmesterével. Egyértelműbb a helyzet a Fonón birtokos Bágyon fia Kozma rokonsága esetében. A kamaramesteri tisztt is betöltő Kozma királlynei ifjú egyik testvérének — a szintén a királlyné udvarában szolgáló³¹⁴ —, Benedeknek a fia, János 1323-ban királlynei pohárnokmesterként, valamint verőcei ispánként és raholcai várnagyként tűnik fel,³¹⁵ azaz a rokonság következő nemzedékének tagjából lett bárói méltóság viselője a királlynei udvarban. Szerényebb karriert mondhatott a magának az a Gergely mester, akitől feljegyezték, hogy egykor

301 1280: HO VI. 258, ÁÜO XII. 299; 1281: DL 28 573, MES II. 149, CDCr VI. 400, CD V/3.97; 1282: HO VI. 276, RA II/2-3. 290, DF 200 822, HO VI. 281; 1283: CD V/3. 212, ÁÜO IV. 259, CDCr VI. 453, ÁÜO IV. 257; 1284: CD V/3. 210, DL 75 822, HO VI. 306, CD V/3. 216, MES II. 188.
302 A magyarországi latinokra összefoglalóan I. Székely Gy.: Latinok és vallatok 45-72.
303 1249: MES I. 379-380.
304 1294: MDEA I. 113. — A nevet Györfly György, javítja „Godinus”-ra, I. Györfly Gy.: Történeti földrajz II. 261; Godinus személyére I. Székely Gy.: Latinok és vallatok 54-55.
305 SRH I. 95. — Az idézett magyar szöveg Páris Dezső fordítása, in: Anonymus 120-121.
306 Ezt a lehetőséget — tudtommal — Vizkelety András vetette fel, I. Vizkelety A.: Béla herceg me-nyegzője 583.
307 Boros J. A.: Lovagi haditechnika 47-57; Bertényi L.: Cimerek katonai felhasználása 395-400.
308 Vizkelety A.: Béla herceg menyegzője. — Az eset egy más értelmezésére I. Bertényi L.: Magyar cí-merian 57.

309 SRH II. 625. — Az idézett magyar szöveg Kurcz Ágnes fordítása, in: MKI 328.
310 Szent István I. 15, 31, 34, II. 2. cc. — Zsadoszky L.: Törvények 146, 150, 151, 153.
311 1280: CDCr VI. 358.
312 1269: királyi udvari ifjú — CD IV/3. 491; 1272: vesprémi ispán — VMHH I. 316, CDCr VI. 8, vö. Körtösnay J.: A magyar nemzetségek 324.
313 1273: királyi udvari ifjú — ÁÜO IX. 20; 1273-tól különböző megyék ispánja, végül 1296-ban III. András anyjának, Thomsinnának az udvarispánja (ÁÜO XII. 591, CDCr VII. 237), vö. Körtösnay J.: A magyar nemzetségek 576-577.
314 1281: CD V/3. 96-97.
315 1323: Zichy I. 230, vö. Engel P.: Archontológia I. 59, 230, 397.

Izabella asztalánál szolgált (*serviens ad mensam domine Elyzabeth contum regine Hungarie consorts regis Ladislai*), 1304-ben pedig a királynéi asztalok ispánja (*comes dapiferorum reginarii*) volt.³¹⁶

Nem lenne teljes a királynéi udvartól rajzolt kép, ha nem emlékeznénk meg egy bizvást rejtélyesnek mondható tisztségről. 1283-ban Izabella királyné egy birtokba iktatás lebonyolítására asztalnokai kancellárjait (*cancellarios dapiferorum nostrorum*), Csépán fia Lőrinc mestert küldte ki.³¹⁷ Az említett tisztséget a 13. század közepén a királyi udvarban is megtaláljuk: 1263-ban Gutkeled nembei István fia Miklós kerületi ispán, 1269-ben egy bizonyos Dezső fia György,³¹⁸ 1273–1274-ben³¹⁹ pedig Aba nembei Kompolt fia Péter szerepel az asztalnokok kancellárjaként.³²⁰ E kancellárok minden bizonnyal udvari tisztséget viseltek, ez abból sejtethető, hogy számbeli Kozma fia Kozma Erzsébet ifjabb királyné asztalnokmesterének kancellárjaként (*cancellarius magistri dapiferorum domine regine*) került elő.³²¹ Ez utóbbi adat alapján felmerülhet, hogy valamilyen olyan kisebb udvari tisztségtől lehet szó, mely az asztalnokmester feltehetően, de közelebből nem ismert udvari szerepéhez kapcsolódott; netán az asztalnokmester eredeti feladatainak tényleges ellátója volt a kancellár. Az azonban végképp megjelölhetetlen — meg lehet, csak számunkra —, hogy mi a magyarázata a tisztség szokatlan „kancellár” megnevezésének, miként az sem tudható, hogy miért éppen az asztalnokokkal kapcsolatban fordul elő viszonylag gyakran, miközben a lovászok vagy a pohárnokok kancellárjairól jóformán nem is hallunk.³²² A felsorolt személyek közül mindenesetre Gutkeled Miklós és Aba Péter utóbb jelentős bárói karriert futott be: előbbi a bánúságig és az országbíróságig, utóbbi királynéi tárnokmesteréig vitte.³²³ Bár a királynéi és királyi asztalnokok kancellárjai közül senkit sem neveznek forrásaink király(néi) ifjúnak, a tisztségre vonatkozó — mégoly hézagos — ismereteink alapján joggal gyanakodhatunk arra, hogy az udvarnak abban a szférájában tartozók körén belüli sajátos csoportot alkottak az ott foglalkoztatott klerikusok. Egy részüket egyszerűen csak „klerikus”-ként (*cleri-*

cus) emlegetik, mint Syxtus esztergomi olvasókanonokot (*lector*),³²⁴ Simor aknek személye nagy biztonsággal azonosítható a történetró Kézai Simon —, a szentbenedekkáli királynéi szőlőművesek közül származó Gergő Damján³²⁵ vagy Pál mester budai éneklőkanonokot (*cantor*)³²⁶ és Lőrincet Nápolyba hazatérő Izabella kíséretében szerepel. ³²⁷ Gál mester felhárnyi önként elénk.³²⁸ Mások mint jegyzők (*notarius*) tűnnek fel: így szerepel az mester,³²⁹ aki talán utóbb Izabella királyné alkancellárja lett,³³⁰ illetve egy nyos Péter mester.³³¹ A jegyzők esetében magától értetődik, hogy őket a kir kancellárja³³² foglalkoztatta, ugyanez a klerikusként szereplők esetében is ran kimutatható: Simon például egy királynéi jobbágyot iktatott be Erzsébet királyné parancsára a neki ítélt birtokba,³³³ míg Gál „különös klerikus” úrnőj viselében oklevelet erősített meg III. András királlyal.³³⁴ Azon klerik akiknek az egyházi rangját ismerjük, esztergomi (Syxtus), fehervári (Gál) dai (Pál) kanonokok voltak, azaz azon városok egyházában éltek stakat, amelyek a királynék leggyakoribb tartózkodási helyeként azon médium regni határait kijelölő települések. Szembetűnő, hogy a királynéi kl sok egy része kimutathatóan alacsony sorból származott, miként az Kézai t esetében közismert, míg Gergely fia Danján klerikus, amint arról szó eset, lása szerint a királynéi szőlőműves volt mindaddig, míg Erzsébet királyné naival együtt meg nem nemesítette.³³⁵ Syxtus is szerény kisbirtokos — ig: mesi jogállású — rokonsághoz tartozott, s apja egyszerű áldozópap volt.³³⁶ valoszerűnek látszik, hogy Izabella *notarius*a, déri (*de Deer*) Pál sem dicsé tett valami előkelő rokonsággal, hiszen atyafia (*frater*), Péter ugyan ispani viselt, ám mégiscsak Domkos visegrádi vármagy szerviente volt,³³⁷ am mondható egy tekintélyes és jómódú birtokoshoz illő karriernak. A kleriku: jegyzők másik közös vonása, hogy egyikük esetében sem merül fel az i: származás gyanúja, sőt, az említettek többségében igazolható ennek ellenk Ebben nincs is semmi meglepő, hiszen a királynékkal együtt külföldről é előkelő származású egyháziak, amint az a II. András feleségének, Joláná

- 316 1304: CDCr. VIII. 91.
317 1283: CD V/3. 213.
318 Talán azonos Győr nembei (szendahelyi) Ders (Dezső) fiával, vö. HO VI. 96.
319 1274-ben egy bizonyos Pál nevezz egy forrásunk a királyi asztalok kancellárjának, felmerülhet azonban, hogy valójában ez a Pál azonos az előző évtől szereplő Péterrel. A kérdéses oklevélben ugyanis IV. László király Pál mester radnai és besztercei ispán, valamint Pál mester, a királyi asztalok kancellárja kérését teljesítve állítja és megerősíti apja 1263. évi oklevelét (AÜO VIII. 69–70), mellyel István ifjabb király Aba nembei Kompolt fia Kompoltinak adományozta Domoszlót (1274. AÜO IX. 56–57). Kompolt fia Kompoltinak valóban két fia volt, Pál és Péter (Károcsy J.: Magyar nemzetségek 25.), kézenfekvő tehát arra gondolni, hogy IV. László oklevelében tévesen szerepel két „Pál”, s az egyik helyett „Péter” értendő. Ebben az esetben nyilvánvalóan az asztalnok kancellárjának nevét celszerű Péterre javítani.
320 1263: CDCr. V. 258; 1269: CD VII/1. 356–357; 1273: AÜO IX. 22; 1274: AÜO IX. 56.
321 1259: CDES II. 438. — Az oklevél szövegében — nyilvánvalóan tévesen — „cancellarius magistorum dapiferorum domine regine” alak szerepel.
322 A királyi pohárnokok kancellárjait 1270-ben említik, l. CDCr. V. 560.
323 Károcsy J.: A magyar nemzetségek 514. és 49. (az utóbbit vö. még Engel P.: Archontologia I. 54.)

- 324 1264: MES I. 517. — Személyére legújabbban I. Kis P.: Sixtus 7–27.
325 1272: Hazai 62–63.
326 Szűcs J.: Kézai 831.
327 1273: DF 200 681.
328 1290: CD VII/2. 127–128.
329 1300: MDEA I. 153.
330 1300: HO VI. 460.
331 1277: AÜO IX. 181.
332 *Feljegyzék* L.: Kancellárja 142.
333 1280: DL 105 337.
334 Összeoglalóan I. *Feljegyzék* L.: Kancellárja 49–55.
335 1272: Hazai 62–63.
336 1300: HO VI. 460–461.
337 1273: DF 200 681.
338 Kis P.: Sixtus 8–9, 24–25.
339 1277: AÜO IX. 181.

kapcsolja ezt a terminust. Megerősíti ennek az értelmezésnek a helyességét, hogy 1266-ban István ifjabb király felesége lovászmesterét, tehát az egyik bárói tiszt betöltőjét, *magister agazonum curie ... regine iunioris*ként említi.³⁶¹ Mindezek ismeretében az sem tűnik véletlennek, hogy azok a királyi és királynéi bárók, akiknek az egyetértésére hivatkozik Fennema királyné egy birtokadományozás megerősítésekor, a *curiában* — s nem az *aulában* vagy a *domusban* — vannak jelen.³⁶² A *domus* ellenben, amint azt az előzőekben láthattuk, feltűnik a királynéi udvari ifjak *interius domus nostre curie*ben,³⁶³ de gyakran használatos a királynéi udvarban tett szolgálatokra utaló megfogalmazásokban is.³⁶⁴ Érdemes felsorolni azokat, akik a királynéi *domus*ban szereztek érdemeket: találunk közöttük a királynéi szolgálatvesztés közüli származó klerikust épűgy, mint ajtóállót (*antitor*),³⁶⁵ néi székemagyoit³⁶⁷ és daljait.³⁶⁸ Figyelemre méltó, hogy a *domus* terminus nem a királynéi bárókkal, hanem pontosan azokkal kapcsolatban merül fel, akik a királynéi udvartartáshoz tartoztak. Említésre érdemes ugyanakkor, hogy — amint az az ifjak példája alapján megfigyelhető — a *domus* kifejezés szemléletmást azt a szerepet tölt be a királynéi udvarra vonatkozó terminológiában, mint amelyet a királyi esetében az *aula*.

Mindezek ismeretében megköszönhető annak megállapítása, hogy az Árpád-kori királynéi udvara esetében a *curia* és a *domus* fogalompár egyes elemeinek használata — inkább többé, mint kevésbé pontosan — az udvar szerkezetének kettősségét követve oszlik meg: a *curia* szóval az udvar bárói szintjét illetjük, míg a *domus* az udvartartást jelölte. Ez az eredmény annál is inkább elfogadhatónak látszik, mert remekül egybevágh az Anjou-kori királyi udvarral kapcsolatban megfogalmazott azon sejtéssel, mely szerint ott az „*aulán* a királyi magánudvarát» értették, míg a *curia* az uralkodó »nyilvános udvarát« jelölte, ahol főpapjaival és báróival tanácskozott.³⁶⁹ Nehezen illeszthető be ugyanakkor ebbe a gondolatmenetbe az a zavaró körülmény, hogy a királynéi kancelláriával kapcsolatban következetesnek mondható az *aula* kifejezés alkalmazása. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a királynéi kancelláriái, a kancelláriái és jegyzői vajon a királynéi *curia*hoz vagy a *domus*hoz tartoztak-e, s ha az utóbbihoz, akkor ebben az esetben vajon miért nem érvényesül a *domus* terminusnak az *aula* helyettesítő szerepe úgy, mint történik az az udvari ifjak esetében. Aligha lehetséges ugyanis, hogy az *aula* az Árpád-kori királynéi udvar egy harmadik vetületét jelölje volna. Hiba lenne tehát arra gondolni, hogy az *aula-curia* fogalompár

használata által felvetett nehézségeket az Árpád-kori királynéi udvarra vonatkozó adatok alapján egy csapásra sikerült megoldani. Ahhoz ugyanis, hogy ezt hihessük, a rendszernek legalább az Árpád-kori királyi udvarra alkalmazott terminológiai készlet sajátosságaival is összhangban kellene lennie. Ennek az összhangnak a megteremtése azonban nem ígérkezik egyszerű feladatnak, hiszen a királyi udvarral összefüggésben feltűnő jelenségek önmagukban is rendelkeznek néhány zavarba ejtő vonással. Ezek közül elég talán csak arra utalni, hogy a királyi udvarispán tisztiségének megnevezésére a tiszttség nevében végződő, máig említett változás idején a *curia* és az *aula* kifejezést egyidejűleg alkalmazó forma, az *aula curialis comes* is használatos volt.³⁷⁰ Az *aula-curia* fogalompárnak az Árpád-kori királyi udvarra kiterjedő vizsgálata tehát alapos további kutatásokat igényel. Ezek elvégzését ez alkalommal nem vállaltunk magunkra, de a királynéi udvar fentiekben kifejtett jellemzői talán némi adalékkal szolgálhatnak majd egy jövőbeli vizsgálat számára.

361 1266: CD IV/3. 346.
362 1291: a birtokadomány megerősítésére „ex mandato domini nostri Alndreel ... regis Hungarie ac consensu baronum tam suorum, quam nostrorum tunc in sua et nostra curia existencium” történt; Fennema királyné oklevelének megfogalmazása szerint — HO IV. 79.
363 1285: CD VII/2. 110.; 1286: CDCr VI. 573.; 1290: DF 254 714.
364 Egyetlen alkalommal fordul elő ebben az összefüggésben a „curia” kifejezés, l. 1281: CD V/3. 97.
365 1273: DF 200 681.
366 1276: DL 105 753.
367 1278: DF 266 087. és DL 90 825.
368 1278: DF 266 088.
369 Eirel P.: Szent István birodalma 126.

370 1224: CDCr III. 241., HO IV. 12.; 1225: PRT I. 672.; 1228: CDCr III. 296. s.lb.